

מה משמעות המלים "בנים אתם לד' אלקיכם"?

הקדמה

נאמר בפרשתנו (פרק י"ד):

א. "בנים אתם לד' אלקיכם, לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת.
ב. כי עם קדוש אתה לד' אלקיך, ובך בחר ד' להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה".

יש לשאול: מדוע כתבה התורה דווקא כאן: "בנים אתם לד' אלקיכם"? מלים שאינן כתובות בשום מקום אחר בתורה!

כבר שאלו בעלי התוספות על התורה בפירושים "הדר זקנים": "בנים אתם לד' אלקיכם לא תתגדדו - מה ענין זה לזה?".

וכן שאל "אור החיים" הקדוש: "בנים אתם וגו' - צריך לדעת מה טעם סמך מאמר 'בנים אתם' למאמר 'לא תתגדדו'".

עוד יש לשאול: מה פירוש המושגים "עם קדוש אתה לד' אלקיך", ו"בך בחר ד' להיות לו לעם סגלה"?

המפרשים כתבו על כך מספר הסברים, שמהם ניתן ללמוד על מעלות עם ישראל, על היחס בין עם ישראל לד', וכן כיצד יש להתייחס למות אדם מישראל.

א. הסברי רש"י

1. הסבר רש"י לפסוק הראשון

כתב רש"י: "לא תתגדדו - לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת, כדרך שהאמוריים עושין, לפי שאתם בניו של מקום, ואתם ראויין להיות נאים, ולא גדודים ומקורחים".

כלומר: התורה כתבה כאן שאנו בניו של הקב"ה כדי להסביר שעלינו להראות יפה, ואסור לנו לעשות שריטות בגופנו וקרחות בראשנו.

א. שאלת הרמב"ן

הרמב"ן הביא את דברי רש"י וכתב עליהם: "ואיננו נכון, שאם כן תהיה המצוה גם שלא על המת!"

כלומר: אם סיבת האיסור להתגודד היא שאנו ראוים להיות נאים, אם כן האיסור היה צריך לנהוג תמיד, ולא רק על מותו של אדם! והרי חז"ל אמרו שהאיסור הוא רק על מות אדם (קידושין לו ע"א)¹.

ב. תשובת הרא"ם

ענה על כך הרא"ם: "מה שטען הרמב"ן ז"ל: 'ואיננו נכון, שאם כן, תהיה המצוה הזאת גם שלא על המת', אינה טענה, כי מאחר שהכתוב לא הזהיר רק על המת [כלומר: על מות אדם], שבו המנהג לעשותו, צריך שיפורש טעם של 'בנים אתם' על המת, כמנהג, אבל שלא על המת, שאין מנהג לעשותו, בטלה דעתו אצל כל אדם, ואין לחוש לטעם הגדירה".

כלומר: אף על פי שלפי הטעם שכתב רש"י אכן היה צריך האיסור להיות תמיד, מכל מקום התורה אסרה רק את מה שאנשים היו רגילים לעשות, והגויים היו רגילים להתגודד רק כאשר מת קרוב שלהם, כפי שכתב רש"י, וכפי שיתבאר בהרחבה בהמשך, ואם אדם מתגודד שלא בגלל מיתת אדם, אלא מסיבה אחרת, הוא אינו עובר איסור².

יש להוסיף שלפי רש"י המלים "בנים אתם לד' אלקיכם" מתיחסות לאנשים החיים, ולא למי שמת. ועיין על כך בסמוך.

2. הסבר רש"י לפסוק השני

על הפסוק השני כתב רש"י: "כי עם קדוש אתה - קדושת עצמך מאבותיך. ועוד: 'ובך בחר ד'".

כתב על כך הרא"ם: "פירוש: קדושתך אינה משלך, אלא מקדושת אבותיך. דאם לא כן, למה הוצרך לומר אחריו: 'ובך בחר ד'', שפירושו: 'ועוד שבך בחר ד'', הרי כאן שתיים, והלא קדושת עצמם מחייבת שיבחר בס' ד', והיה די לומר: 'כי עם קדוש אתה לד' אלקיך'".

¹ עיין במסכת זבחים (יט ע"א): "אמר רב אשי: אמר לי הונא בר נתן: זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דאיזגדר מלכא [רש"י: כך שמו, ומלך פרס היה], והוה מדלי לי המיינאי ותיתייה ניהליה [רש"י: אבנטו היה גבוה חגור מלמעלה מכנגד אצילי ידיו, והפשיטו למטה כדי לנאותו], ואמר לי: 'ממלכת כהנים וגוי קדוש' (שמות יט, ו) כתיב בכו [רש"י: וצריכין אתם לנהוג עצמכם בתפארת של כהנים]. כי אתאי קמיה דאמימר, אמר ליה: אקיים בך: 'והיו מלכים אומניך' (ישעיהו מט, כג)". ולכאורה יש מכאן ראיה לדברי הרמב"ן.

אבל באמת אין מכאן ראיה לדברי הרמב"ן, כיון שהסיפור שם אינו בנוי על הפסוק "בנים אתם לד' אלקיכם", אלא על הפסוק "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש".

² כעין זה כתב גם המהר"ל בפירושו "גור אריה": "והקשה הרמב"ן... ונראה לומר, שהתורה לא דברה רק מה שדרך לעשות, והוא נקרא מעשה, ולפיכך אסרה תורה. אבל שלא על מת, שאין דרך לעשות, והעושה אותו בטל דעתו, לא הזהירה עליו. כך יש לפרש לפירוש רש"י".

כלומר: כיון שהתורה אמרה שתי סיבות: "כי עם קדוש אתה לדי אלקיך", "ובך בחר די להיות לו לעם סגלה", הסביר רש"י שהקדושה היא מהאבות, והבחירה היא בישראל, כיון שאם הקדושה היא מישראל עצמם, פשוט שדי יבחר בהם, ומה החידוש בכך. אלא שהקדושה היא מאבותם, ועל גבי זה די גם בחר בהם.³

יש לציין שרש"י כתב נקודה זו כבר בפירושו לשירת היס. על המלים "זה א-לי ואנוהו, אלקי אבי וארממנהו" (שמות טו, ב), כתב רש"י: "אלקי אבי - לא אני תחילת הקדושה, אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלקותו עלי מימי אבותי"⁴. יש לציין שרש"י רק ענה על הכפילות, אך הוא לא הסביר מה המשמעות של כל מושג.

נראה שרש"י לא הסביר כאן את המושג "עם סגלה" כיון שהוא כבר הסביר אותו בפירושו לפרשת יתרו.

על הפסוק "ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי, והייתם לי סגלה מכל העמים, כי לי כל הארץ" (שמות יט, ה), כתב רש"י: "סגלה - אוצר חביב, כמו: 'וסגלת מלכים' (קהלת ב, ח), כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גוונים אותם. כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות".

גם הפסוק "כי עם קדוש אתה לדי אלקיך, ובך בחר די להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה" מתיחס לפי רש"י לאנשים החיים, ולא למי שמת.

³ כעין זה כתב גם המהר"ל ב"גור אריה": "קדושת עצמך מאבותיך וכו'. דאם לא כן, היינו מה שכתוב אחריו: 'ובך בחר די', דהיינו כי הם עם קדוש. אלא רוצה לומר כי הם קדושים מעצמם מאבותם, ועוד בחר בהם די - נוסף על הקדושה מאבותם".

⁴ על פסוק זה אמרה המכילתא שם (מסכת דשירה פרשה ג): "אלקי אבי וארוממנהו - אני מלכה בת מלכים, אהובה בת אהובים, קדושה בת קדושים, טהורה בת טהורים. משל לאדם שהלך לקדש אשה, פעמים בוש בה, פעמים בוש במשפחתה, פעמים בוש בקרובותיה. אבל אני איני כן, אלא מלכה בת מלכים וכו'".

הסביר בפירוש "זה ינחמנו" (לרבי משה ברבי שמעון מפרנקפורט, אמסטרדם תע"ב) שם: "משל לאדם שהלך לקדש אשה וכו' - וכן הקב"ה קידש ואירס ישראל לו, כדכתיב: 'וארשתיך לי לעולם' (הושע ב, כא), והיה זה מצד שהם חשובים מצד עצמם, ומצד שהם חשובים מצד אבותם".

מה משמעות כפילות הביטויים "מלכה בת מלכים, אהובה בת אהובים, קדושה בת קדושים, טהורה בת טהורים"? הסביר הנצי"ב בפירושו "ברכת הנצי"ב" למכילתא שם: "אני מלכה בת מלכים - גדולת הנפש, ראוי לחול עלי מלכותו של הקב"ה".

אהובה - לדי יתברך מצד נשמתו, שהוא חלק אלוק ממעל.

קדושה - פרושה מאומות העולם, שלא יתבזה במה שיחול עלי שמו יתברך.

טהורה - במעשי החיצוניים בצניעות, ומצויינות במידות טהורות: בחסד ורחמים וכדומה".

ב. הסברי הראב"ע

1. הסבר הראב"ע למלים "בנים אתם לד' אלקיכם"

הסבר בכיוון אחר לגמרי כתב הראב"ע: "וטעם 'בנים' - אחר שתדעו שאתם בנים לד', והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן, אל תתגודדו על כל מה שיעשה. כי כל אשר יעשה, לטוב הוא, ואם לא תבינוהו, כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם, רק יסמכו עליו, כן תעשו גם אתם".

בדברי הראב"ע שתי משמעויות למלים "בנים אתם לד' אלקיכם":

הראשונה: מצד ד', שאוהב אותנו כמו אב שאוהב את בנו, ועושה רק טוב.

השנייה: מצדנו: כמו שהבן סומך על אביו שאביו עושה טוב, גם אם הבן אינו מבין כיצד, כך אנו צריכים לסמוך על ד' שהוא עושה לנו טוב.

כעין המשמעות השנייה שכתב הראב"ע כתב גם החזקוני: "בנים אתם לד' אלקיכם לפיכך לא תתגודדו על מה שיארע לכם, אפילו אינך מבין מדוע אירע לך כך, אלא סמוך עליו, כי כל מעשיו של הקדוש ברוך הוא לטובה, כמו הקטנים שאינם מבינים מעשה אביהם, אלא סומכים הם עליו"⁵.

⁵ בספר "טובך יביעו" (לרב יצחק זילברשטיין שליט"א, בני ברק תש"ס) ח"ב עמ' רנט-רס כתב: "לדברי חיים' מצאנו נפטר ילד קטן כבן שמונה, שהיה קרוי על שם אביו... כששב הקהל מבית העלמין, פתח ה'דברי חיים', ואמר: אם היה פוגש אותי מאן דהוא לפני התפילה, ונותן לי מכה חזקה, הייתי מתייחס לכך באחת משתי אפשרויות: הייתי מסיט את מבטי לאחור ומתבונן בפרצופו של המכה. אם הייתי רואה שמדובר בידיד טוב, לא היתה לי כל בעיה להבין שהמכה החזקה שהכאיבה לי היתה בסגנון 'בקר טוב', כמו שאכן עושים חברים זה לזה. אם לא הייתי מכיר את זה שהרביץ לי, המשיך ה'דברי חיים', או שלחילופין הייתי רואה שמדובר בשונא שלי, היה מקום לתלות שהוא נתן לי מכה כדי להכאיב לי.

ועכשיו נתבונן, המשיך ה'דברי חיים', הקב"ה נתן מכה חזקה, מכאיבה מאין כמותה. אבל האם יש לי ספק שמדובר באבא רחום וחנון, שאהבתו הגדולה אלי אינה תלויה בדבר, והוא מרחם על כל אחד ואחד מבניו? אין לי בכך כל ספק. ואם כן פשוט וברור שגם כאשר קיבלתי ממנו מכה, הייתה זו מכה 'ידידותית', והוא היה ונשאר אבא טוב, ואם כן צריך לקבל הכל בשמחה. הקב"ה הוא אבא טוב, וגם הכאבים והיסורים שהוא מביא על האדם טובים הם, שהרי מאמינים אנחנו שהכל לטובתנו, ו'כאשר ייסר איש את בנו ד' אלקיך מיסרד' (דברים ח, ה)".

הרב גרשון באס נ"י הוסיף שהצל"ח במסכת פסחים (נ ע"א) כתב: "העולם הזה על בשורות טובות וכו' לעולם הבא כולו הטוב והמטיב... כתיב: 'אודך ד' כי אנפת בי' (ישעיה יב, א), לפי שמעליון לא תצא הרעות, ואין דבר רע בא מהקב"ה, והכל הוא לטובה. ואפילו הפורענות שבא על האדם אינו רעה, אבל טובה לזכך אותו ולהכניע יצר הרע, ולטהר הנשמה שיזכה לעולם שכולו טוב. אלא שהאדם בעולם הזה אינו מבין הדבר לאשורו, ונדמה בעיניו כאילו הוא רעה. כמו החולה שעושים לו תחבושת ויש לו יסורים, והחולה השוטה צועק להסיר התחבושת, אבל החכם סובל בשמחה. וכן הוא יסורי הרשעים הם תחבושת. אמנם אחר מותו, שרואה ומבין הטוב האמיתי, וכמו כן לעתיד לבוא כשזוכה לזה במהרה, נאמר ביום ההוא: 'אודך ד' כי אנפת בי' (ישעיה יב, א), שנותן הודאה לשעבר על שנתאנף בו הקדוש ברוך הוא לפי שעה, להטיבו באחריתו".

יש להוסיף שגם לפי הראב"ע המלים "בנים אתם לד' אלקיכם" מתייחסות לאנשים החיים, ולא למי שמת. אם כי אפשר שלפי הפירוש הראשון המלים מתייחסות למי שמת, שד' עשה לטובתו.

2. הסבר הראב"ע והנצי"ב למלים "כי עם קדוש אתה לד' אלקיך"

על הפסוק השני כתב הראב"ע: "כי עם קדוש אתה - ואינך כשאר כל הגוים, על כן לא תעשה כמעשיהם".

יש לשאול: מדוע דווקא כאן נאמר נימוק זה?

כתב הנצי"ב ב"העמק דבר": "כי עם קדוש אתה וגו' - פירוש מובדל לגבוה, ואם כן יש לדעת כי כל צער ומקרה רע, רחמנא ליצלן, רצון הקב"ה לכבודו יתברך, או לכפרת עוון של החי, שהוא גם כן כבוד ד' ורצונו. וראוי למי שמובדל לד' שיבטל צערו מפני רצון ד'. מיהו בכי ואבלות כפי שנתנה תורה הוא רצון ד', לתת כבוד למת, עד שכבוד המת דוחה כמה מצוות שבתורה, ואבלות בכלל כבוד המת הוא. אבל לעשות דבר שישאר הרושם לאחר זמן שקבעה התורה - אין זה כבוד המת, אלא רק הפקת צער, ואין ראוי לקדוש ד' לעשות כן. ואם כן הוא טעם מצידנו".

גם הפסוק "כי עם קדוש אתה לד' אלקיך, ובך בחר ד' להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה" מתייחס לפי הראב"ע והנצי"ב לאנשים החיים, ולא למי שמת.

ג. הסבר בעלי התוספות למלים "בנים אתם לד' אלקיכם"

הסבר אחר למלים "בנים אתם לד' אלקיכם" כתבו "דעת זקנים מבעלי התוספות": "בנים אתם לד' אלקיכם - ולכן אם מת אביכם הבשר ודם, לא תתגודדו, שהרי אינכם יתומים בכך, כי יש לכם אב שהוא חי וקיים, יתברך ויתעלה שמו. אבל העכו"ם, כשמת אביו - יש לו להתגודד, שאין לו עוד אב, כי אם עצו ואבנו, שאין בם מועיל, כדכתיב: 'אומרים לעץ אבי אתה, ולאבן את ילדתנו' (ירמיהו ב, כז)".

כלומר: המבט של האנשים החיים שהתיתמו, לא עלינו, מאביהם, צריך להיות שאף על פי שהם התיתמו, הם לא לגמרי יתומים, כיון שד' הוא אבינו. ולכן אסור לנו לעשות מעשים של גדידה וקרחה, שמבטאים צער נורא.

כעין זה פירש גם החזקוני: "ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, אם מת אביכם לא תתגודדו ולא תעשו קרחה, ואל תצטערו יותר מדאי, כי אינכם יתומים בכך, שהרי יש לכם אב גדול, חי וקיים, הוא הקדוש ברוך הוא"⁶.

⁶ כעין זה פירשו גם רבי יוסף בכור שור, רבי חיים פלטיאל והרא"ש.

יש להוסיף שגם לפי בעלי התוספות המלים "בנים אתם לד' אלקיכם" מתיחסות לאנשים החיים, ולא למי שמת.

ד. הסברי הרמב"ן והמפרשים שבעקבותיו

1. הסבר הרמב"ן לפסוק השני

הסבר בכיוון שונה לגמרי מכל המפרשים שראינו עד כה, כתב הרמב"ן על הפסוק "כי עם קדוש אתה לד' אלקיך, ובך בחר ד' להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה": "ולפי דעתי כי טעם 'עם קדוש' **הבטחה בקיום הנפשות** לפניו יתברך. יאמר: אחרי שאתה עם קדוש וסגולת ד', ולא ישא אלקים נפש, וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח (שמ"ב יד, יד), אין ראוי לכם להתגודד ולהקרח על נפש, ואפילו ימות בנוער".

כלומר: כיון שעם ישראל הוא עם קדוש, לכן יזכה כל אחד להמשך החיים בעולם הבא, ולכן אין להצטער על מות המת צער נורא כל כך המתבטא בגדידה. יש להדגיש שלפי הרמב"ן הפסוק "כי עם קדוש אתה לד' אלקיך, ובך בחר ד' להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה" מתיחס לאנשים **שמתו**, ולא לאנשים החיים, שלא כפי שפירשו כל המפרשים הקודמים!

יש להביא ראיה לדברי הרמב"ן מדברי הגמרא במסכת סנהדרין (צב ע"א): "קדוש לעולם קיים".

2. הסבר רבנו בחיי לשני הפסוקים

רבנו בחיי (שם) הרחיב בהסבר זה, ופירש על פיו גם את המלים "בנים אתם לד' אלקיכם": "בנים אתם לד' אלקיכם - ואסר על המתים גדידה בבשר, זהו שאמר: 'לא תתגודדו'. ומנהג האמוריים היה, לפי שהיו עושין מן העולם הזה עיקר, וכאשר ימות להם מת ויאבד מביניהם, הנה הוא איבודו לעולם. אבל אתם אינכם כן, כי בנים אתם לד' אלקיכם, ודרך האב להוריש לבנו מנה יפה שיש לו, ולפיכך העולם הבא שבראתי, הוא מעותד לכם, ועל כן אי אתם רשאים להתגודד על המת ולא למרט שער הראש, כי בטוחים אתם שאם יאבד הגוף בעולם הזה, שתירשו חיי העולם הבא, שהוא העיקר.

וזהו שאמר: 'כי עם קדוש אתה לד' אלקיך', וענין 'קדוש' נבדל, יאמר לפי שאתם נבדלים משאר בני נח, כענין: 'ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי' (ויקרא כ, כו). ויכלול עוד באמרו 'כי עם קדוש אתה לד' אלקיך', ענין שכר העולם הבא. יאמר: לפי שאתם עם דבק בא-ל הקדוש, ואתם מעותדים למעלה זאת, היא מעלת העולם הבא, אין ראוי לכם לעשות מה שהם עושים".

לפי רבנו בחיי גם המלים "בנים אתם לד' אלקיכם" וגם הפסוק "כי עם קדוש אתה לד' אלקיך, ובך בחר ד' להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה" מתייחסים לאנשים שמתו, ולא לאנשים החיים, כפירוש הרמב"ן, ולא כפי שפירשו כל המפרשים הקודמים!

3. הסבר האלשיך הקדוש למלים "בנים אתם לד' אלקיכם"

הסבר דומה כתב האלשיך הקדוש, בתוספת משל: "בנים אתם לד' אלקיכם - הלא יקרה אתכם כאשר יקרה לאשה ובנה הדרים בעיר אחת, ואישה, אבי הבן ההוא, במדינה אחרת, שאם יאמרו לאשה: 'הלא בנך חלף ועבר, וילך אל ארץ שאביו שם', כי הלא בכה לא תבכה, כי תאמר: 'הלא טוב לו עתה מאז היה עמדי, כי אז יתענג בדשן בכל טוב אביו ונחת שולחנו'. וגם שבצד מה תדאג על פרידתו ממנה, הלא תשמח על אודות בנה מצד עצמו, כי אז טוב לו עם אביו. כן הדבר הזה אומר הוא יתברך: 'בנים אתם לד' אלקיכם', ואם כן אשר ימות לו מת - לא ידאג על מתו מצד עצמו, כי הלא הלך שם עם אביו שבשמים, כי בן הוא לד' היושב בשמים, ואז טוב לו, והן הוא משוש דרכו, כי אז יתענג על ד', כי הוא המלך אביו. וזהו: 'בנים אתם לד' אלקיכם', ועל כן 'לא תתגודדו... על מת', כי בית ד' ילך, כי אביו הוא וישמח בו".

גם לפי האלשיך הקדוש המלים "בנים אתם לד' אלקיכם" מתייחסות לאנשים שמתו, ולא לאנשים החיים, כפירוש רבנו בחיי.

4. הסבר "אור החיים" הקדוש למלים "בנים אתם לד' אלקיכם"

הסבר דומה כתב "אור החיים" הקדוש, בתוספת משל אחר: "בנים אתם לד' אלקיכם - צריך לדעת מה טעם סמך מאמר 'בנים אתם' למאמר 'לא תתגודדו'? נראה שנתכוון לומר שבמיתת איש אין אבדה למת, אלא הרי הוא דומה לאדם ששלח בנו לסחורה לעיר אחרת, ולימים שלח האב אחר בנו. ואין העדר הבן אלא מן המקום שהלך משם, אבל על כל פנים ישנו, ואדרבה **טוב לו שחזר הבן אצל אביו, שהוא מקור החיים**, ועל זה אין לנו להתגודד ולשים קרחה. מה שאין כן העכו"ם, שלא נקראו בנים לד', והוא אומרו '**אתם**' - לשלול העכו"ם, שעליהם ידוע הדווים ביום מיתתם, שהם מתים מיתה שאינם עוד בנמצא בין החיים"⁷.

⁷ מעין המשל שכתב "אור החיים" הקדוש כתבו מפרשים נוספים בשם הזהר הקדוש (בפרשת ויחי רמח"ל). כך כתב הרב חיים דוד הלוי בספרו "עשה לך רב" (ח"א סימן מו עמוד קמ): "משל למה הדבר דומה? למלך השולח את בנו להשתלם וללמוד וכו', כששולח לקחתו חזרה לארמונו, בני המקום בוכים. הפקח שבהם אומר: על מה אתם בוכים? וכי לא ראוי שילך הבן להיכל אביו? ואילו ידעו הצדיקים זאת היו **שמחים** ביום הסתלקותם מהעולם הזה". ועיין גם בספר "סערת אליהו" (בתוך "ספרי הגר"א") עמוד 14 ב"אמרי שמואל".

גם לפי "אור החיים" הקדוש המלים "בנים אתם לד' אלקיכם" מתיחסות לאנשים שמתו, ולא לאנשים החיים, כפירוש רבנו בחיי.

5. הסבר ה"כלי יקר" למלים "ובך בחר ד' להיות לו לעם סגלה"

פירוש דומה כתב ה"כלי יקר" על המלים "ובך בחר ד' להיות לו לעם סגלה": "לא תתגודדו וגו' - לפי שהאומות מצטערים כדין על דבר אבד, אשר הולך ולא ישוב, אבל אתה לא כן, כי בך בחר ד' להיות לו לעם סגולה, וכל סגולת מלכים היינו דבר שמכניסין לאוצר⁸. כך הקדוש ברוך הוא מכניס לאוצר נפשות הצדיקים הטהורות, ואינו דבר האבד, ולמה יצטער על דבר שיש לו מציאות וזורח הוא שם, ורק הערב שמשו בעולם הזה, אבל אוכל הוא תרומותיו בעולם הנצחי".

גם לפי ה"כלי יקר" המלים "ובך בחר ד' להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה" מתיחסים לאנשים שמתו, ולא לאנשים החיים, כפירוש הרמב"ן ורבנו בחיי, ולא כפי שפירשו המפרשים הקודמים.

כיון שדברי ה"כלי יקר" בסופם קצת קשים ומליציים, נסביר אותם:

במשנה במסכת נגעים (פ"ד מ"ג) שהובאה בגמרא במסכת יבמות (עד ע"ב) נאמר שכהן טמא שטבל, צריך שיעריב שמשו, כלומר שתשקע השמש, ורק אז הוא יכול לאכול תרומה [ועיין גם במסכת ברכות (ב ע"א וע"ב)]. וכאן השתמש ה"כלי יקר" במשנה זו כמליצה שהמת רק העריב שמשו בעולם הזה, כלומר: שקעה לו השמש. אבל הוא חי בעולם הבא, ושם הוא אוכל תרומה, כלומר: את שכר מעשיו הטובים.

ה. איחוד דברי הרמב"ן ובעלי התוספות

1. הסבר הספורנו

איחוד של דברי הרמב"ן ובעלי התוספות כתב הספורנו: "בנים אתם לד' אלקיכם לא תתגודדו - שאין ראוי להראות תכלית הדאגה והצער על הקרוב המת, כשנשאר קרוב נכבד ממנו במעלה ובתקות טוב, לפיכך אתם בנים לד', שהוא אביכם קיים לעד, **אין ראוי שתדאגו ותתאבלו בתכלית על שום מת** [כהסבר בעלי התוספות].

ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש אתה - וגם כן **אין להצטער מאד בשביל נזק המגיע למת במיתתו**, כי עם קדוש אתה, מזומן לחיי העולם הבא, אשר קורת רוח בהם יפה מכל חיי העולם הזה" [כהסבר הרמב"ן].

⁸ עיין לעיל בסוף פ"א, שם הובאו דברי רש"י בפרשת יתרו.

2. הסבר האברבנאל

כעין זה כתב גם האברבנאל, אבל הסביר ששני הטעמים כתובים בשני חלקי הפסוק השני: "עוד זכר סיבה על זה באמרו: 'כי עם קדוש אתה לדי' אלוֹקִיד, ובך בחר ד' אלוֹקִיד', רוצה בזה שלא ימלט הענין הזה מחלוקה: אם שיהיה ההתגודדות על המת בעבור ההפסד **שקרה לו** במותו, בחושבו **שנפשו מרוחקת מהישועה הנפשית**. או שיהיה בעבור **ההפסד המגיע ממיתתו לקרוביו**. ואמר שאין ראוי לישראל שיתגודדו לאחת הסיבות האלה: **לא בבחינת המת**, כי לא במותו יפסיד מעלתו, והוא אמרו: 'כי עם קדוש אתה לדי' אלוֹקִיד' [כטעמו של הרמב"ן].

ולא גם כן מיראת ההזק שיגיע ממיתתו לקרובים, מפני שדי' יתברך הוא המשגיח להם, והוא יברכם, והוא שאמר: 'ובך בחר ד' להיות לו לעם סגולה'. ועל זה אמר: 'מכל העמים אשר על פני האדמה', כי זה ידבר בחיים הגשמיים, מלבד מה שכבר אמר בישועת נפש המת" [כטעמם של בעלי התוספות].

סיכום

נאמרו מספר הסברים בביאור הפסוקים "בנים אתם לדי' אלקיכם, לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. כי עם קדוש אתה לדי' אלקיד, ובך בחר ד' להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה".

א. על הפסוק "בנים אתם לדי' אלקיכם, לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת" נאמרו חמישה פירושים:

1. מפני שאנו בניו של ד' אנו ראויים להיות נאים, ולא גדודים ומקורחים (רש"י).

2. ד' אוהב אותנו כמו אב שאוהב את בניו, ולכן הוא עושה לנו רק טוב (ראב"ע).

3. כמו שהבן סומך על אביו שאביו עושה טוב, גם אם הבן אינו מבין כיצד, כך אנו צריכים לסמוך על ד' שהוא עושה לנו טוב, גם כאשר איננו מבינים (ראב"ע).

4. מפני שאנו בניו של ד', הרי שגם כאשר חס ושלום נפטר האבא שבעולם הזה, תמיד נשאר האבא שבשמים, ולכן אין להצטער יותר מדי על המת (בעלי התוספות).

לפי ארבעת הפירושים הללו הפסוק מתייחס לאנשים החיים.

5. מפני שאנו בניו של ד', ד' יזכה אותנו בעולם הבא, ולכן אין להצטער יותר מדי על נפש המת כאילו היא חס ושלום אבדה (רבנו בחיי, אלשיך הקדוש ו"אור החיים" הקדוש).

לפי פירוש זה הפסוק מתייחס לאיש שמת.

ב. על המלים "כי עם קדוש אתה לד' אלקיך" נאמרו שלושה פירושים :

1. כי עם קדוש אתה - קדושת עצמך מאבותיך (רש"י).
 2. כי עם קדוש אתה - ואינך כשאר כל הגוים, על כן לא תעשה כמעשיהם (ראב"ע).
- לפי שני הפירושים הללו הפסוק מתייחס לאנשים החיים.
3. כי עם קדוש אתה - ותזכה לעולם הבא (רמב"ן).
- לפי פירוש זה הפסוק מתייחס לאיש שמת.

ג. על המלים "ובך בחר ד' להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה" נאמרו שלושה פירושים :

1. אוצר חביב (רש"י).
- לפי פירוש זה הפסוק מתייחס לאנשים החיים.
2. כמו אוצר חביב שמכניסים לאוצר. כך הקדוש ברוך הוא מכניס לאוצר נפשות הצדיקים הטהורות ("כלי יקר").
- לפי פירוש זה הפסוק מתייחס לאיש שמת.
3. ד' אוהב אותנו ושומר עלינו בעולם הזה (אברבנאל).
- לפי פירוש זה הפסוק מתייחס לאנשים החיים.

סיום

כתב המלבי"ם: "כי עם קדוש אתה ובך בחר ד' - כבר בארתי (יתרו יט, ה) שיש הבדל בין מה שנאמר: 'כי עם קדוש אתה', שזה מציין מעלתם העצמית מצד **קדושת מעשיהם**, וזהו שאמר: 'קדושה שהיא עליך היא גרמה לד', ובין מה שנאמר: 'בך בחר ד'', שזה אינו מצד קדושת מעשיהם, רק מצד **בחירתו**, ואז אמר **שבחרם מצד רצונו, בלא הכנה מאתם**, נתעלו אצלו להיות לו סגלה, כדבר יקר וחשוב שאוצרו באוצר, וזהו שנאמר: 'כי יעקב בחר לו י-ה', שבחרם בעודם בשם 'יעקב', שהוא שם ההמון, ואז נתעלו להקרא בשם 'ישראל', מצד שנעשו לו סגלה, וזהו שאמר: 'ישראל לסגלתו' (תהלים קלה, ד).

ועוד ישקיף על זה השקפה אחרת. שלפעמים ישקיף על מעלתם בעצמם, בלא צירוף ערך יתר האומות לנגד, וזה בשהם עם קדוש מצד קדושת מעשיהם, וזהו שאמר: 'עם קדוש אתה' - קדושת עצמך. ולפעמים, כשאין מעשיהם מספיקים, ישקיף עליהם לערוך מעשיהם נגד אומות העולם, וזהו שאמר: 'להיות לו לעם סגלה מכל העמים'. שאם יעריך מעשיהם נגד מעשי העמים יהיו לו סגלה, והיינו נגד העמים

אשר על פני האדמה בהוה. כי האבות הקודמים היו גדולים מהם, ואם יעריכם לנגדם ישפל מעלתם"⁹.

בגמרא במסכת קידושין (לו ע"א) נאמר:

"בנים אתם לד' אלקיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים - אתם קרוים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים - אין אתם קרוים בנים, דברי ר' יהודה. רבי מאיר אומר: בין כך ובין כך אתם קרוים בנים, שנאמר: 'בנים סכלים המה' (ירמיהו ד, כב), ואומר: 'בנים לא אמון בס' (דברים לב, כ), ואומר: 'זרע מרעים בנים משחיתים' (ישעיהו א, ד), ואומר: 'והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם, יאמר להם: בני א-ל חי' (הושע ב, א)".

פסק הרשב"א שאף על פי שברוב המחלוקות שבין רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, כאן הלכה כרבי מאיר¹⁰, כיון שהוא הביא פסוקים שתומכים בדבריו¹¹. כך גם אומרים האשכנזים בסליחות ליום שלישי, שחיבר רבנו יצחק ברבי מאיר, הוא ריב"ס, מבעלי התוספות, אחיהם של רבנו תם והרשב"ס: "יְתֵרָה חיבתם לפניך אדוני האדונים, בין כך ובין כך קרואים לך בנים, רחמיך יקדמונו אלקי העליונים והתחתונים".

⁹ עיין גם באגרות הראי"ה חלק ב', אגרת תקנ"ה.

¹⁰ יש מקומות נוספים שבהם הלכה כרבי מאיר כנגד רבי יהודה: עיין מגילה יט ע"א במשנה ובגמרא, עירובין מז ע"א, כתובות נז ע"א ורבנו עובדיה מברטנורא כתובות פ"ה מ"א, ותוספות יום טוב בכורות פ"ד מ"ג וערכין פ"א מ"ב.

¹¹ עיין שו"ת הרשב"א חלק א סימן קצד: "שאלת: משומד / מומר / לעבודה זרה - אם מטמא באהל אם לאו? מי אמרין אף על פי שחטא - ישראל הוא. או דילמא כיון דאין מחזירין לו אבידה ומותר להלוותו בריבית דיצא מכלל ישראל לגמרי. ושכן כתב הרב רבי אברהם ז"ל. וכיון שכן אף לענין טומאה כן, אף על גב דטומאה דאורייתא.

תשובה: איברא ישראל משומד / מומר / מותר להלוותו בריבית, וכדאיתא בירושלמי בפרק קמא דעבודה זרה בכותאי דקסרין. וכן אין מחזירין לו אבידה, דריבית ואבידה באחוה תלינהו רחמנא. ולפנים מן השורה להתחדש עמהם, והאי לא אחינו הוא, ואין מרחמין עליו, אדרבא מורידין. אבל לגבי טומאה ביאדם' תליא רחמנא ועוד זה אדם הוא, ולא בהמה, דקידושין קדושין וגייטו גט, ואשתו אסורה עד שיגרש בגט כישראל. ובכלל 'בנים' הוא, כדברי רבי מאיר בשילהי פרק קמא דקדושין... ואף על גב דרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, הכא רבי מאיר קראי קדייק".

וכן חזר הרשב"א על דבריו אלה בסימן רמב.